COMUNA BELIU

Denumiri (comună şi satele aparţinătoare)
Beliu:*Bel, Bely, Beel*
Beneşti: *Benefalva,*
Bochia: *Bakonya, Bokkia, Boklya*
Secaci:*Felsoszakacs*
Tăgădău: *Tagadomeggyes, Kismeggyes, Nagymeggyes*
Vasile Goldiş :*Mocirla, Lunca Teuzului, Belmocsolya, Moczirluocza.*

Repere geografice – 46°30′49″ latitudine nordică; 21°59′40″ longitudine estică. Suprafață: 3695 ha, intravilan 166 ha. Centrul de comună este plasat în nord estul județului, la egală distanţă, circa 75 km, de oraşele Arad și Oradea și la 120 km de Brad, la intersecţia drumurilor ce vin dinspre aceste localităţi. Culmile domoale și împădurite ale Dealurilor Piemontane ale munţilor Codru – Moma întâlnesc aici Câmpia Teuzului.La nord teritoriul administrativ al comunei se învecinează cu comuna Craiva și județul Bihor, la sud cu comunele Bocsig și Cărand, la est cu comunele Hăşmaş și Archiș, la vest cu comuna Cermei și orașul Ineu. Denumiri reprezentative ale formelor de relief: Piscul Piciorul Gârbii, Dealul Ghina, Dealul cel Mare, Dealul Preluca, Dealul Cocinii, Dealul Floroiul, Dealul Maiului, Dealul Bisericii, Dealul Negru, Dealul Sărăturilor, Dealul Viilor, Dealul Gălălăului, Lunca Beliului.

Scurt istoric al localităţii

Epoca străveche şi veche – descoperiri arheologice:

La Beliu, în locul „La Grajd", lângă pârâul Megieș, a fost găsit un topor neolitic din piatră șlefuită. În locul numit „Trei Cruci" sau „La Ghina" se află mai mulți tumuli necercetați. De aici pare să provină un depozit de obiecte din bronz, aflat în colecția muzeului școlii din localitate. Tot aici se găsește și un celt de bronz.La Tăgădău, pe locul „Sălăuașa" a fost descoperit un topor de cupru, cu brațele în cruce, încadrabil în eneoliticul târziu, aflat în muzeul şcolii din Beliu. În locul numit „Jidovina" au fost descoperite urmele unei cetăți tracice, un fapt atestat fiind şi acela că Munţii Codrului, între Secaci şi Bărzeşti au constituit un puternic centru meşteşugăresc dacic. Între secolele VI-VII pe teritoriul de azi a comunei s-au aşezat slavii din triburile polacilor. Cu toate că aceştia au fost asimilaţi în totalitate de băștinași, se mai păstrează prin satele aparţinătoare comunei numele de Poleac, sau derivate ale acestuia.

Evul Mediu – primele atestări documentare, evenimente istorice, stăpâni feudali ai satului etc.

În Evul Mediu localitatea **Beliu** a făcut parte din **comitatul Bihor**.

Se presupune că denumirea comunei şi totodată a localităţii de reşedinţă ar fi de origine latină, provenind de la cuvântul bellusia, -um, care înseamnă loc frumos, sau dintr-un cuvânt dacic a cărui semnificaţie nu se cunoaşte. Localitaea *Beliu* a fost **atestată documentar pentru prima oară în anul 1332**, sub numele de *Sacerdos de Villa Boy* (este nominalizat preotul Avram, care plătea drept dijmă papală 12 groși pe an). Satul *Beneşti* este atestat documentar în anul 1828, *Bochia* în anul 1552, *Vasile Goldiş* în anul 1588, *Secaci* în anul 1580 şi *Tăgădău* în anul 1552.

Pe teritoriul localităţii a existat o cetate de pământ, posibil aceeaşi cu menționatul castrum Belland despre care cronicile maghiare spun că a fost locul în care s-a retras Menumorut cu oştile sale după pierderea Bihariei. În vremea lui Menumorut, localitatea avea o importanţă mare în zonă, fiind a treia ca mărime, cu 380 de porţii, fiind întrecută doar de Oradea cu 402 porţii şi oraşul Zeplak (azi dispărut) cu 383 de porţii. Mărimea unei astfel de porţii era relativ destul de mare pentru acele vremuri, fiind formată din: intravilanul cu grădină şi acareturi care

erau cam un pogon, teren arabil de circa 26-32 pogoane şi pădure, fâneaţă sau păşune de circa 8-12 pogoane.

În secolul al XI-lea, după cucerirea ducatului lui Menumorut, regele Vladislav I cel Sfânt donează partea de sud şi de est a Bihariei episcopatului romano-catolic de la Oradea, a cărui ctitor era. În actul de donaţie românii sunt menţionaţi ca băştinaşi ai locului cu drepturi, privilegii şi organizaţii particulare ca şi cele din Ţara Oltului, Haţeg, Banat, Zărand, Munţii Rodnei şi Maramureş, din aşa numitele „districtus olachales".Prin Bula de Aur dată în 1222 de Regele Bela IV se întăreşte dreptul de proprietate a episcopatului romano-catolic de la Oradea, asupra Beliului, satelor dimprejur, luncii şi pădurilor, populaţia autohtonă, care până atunci fusese liberă, fiind transformată în iobagii Episcopiei. În anul 1332-1333 se construieşte în Beliu o biserică romano-catolică cu hramul Sfânta Elisabeta, fiind deservită de 9 preoţi şi misionari catolici cu scopul de a converti la catolicism populaţia autohtonă care era ortodoxă. Tot în această perioadă, pe dealul ce se înalţă în centrul Beliului s-a construit castelul şi închisoarea tribunalului episcopal.

Se presupune că în 1339 răscoala care a cuprins Comitatele Bihariei, Zărandului şi întreg apusul Transilvaniei a avut punct de plecare în Beliu, ţăranii de aici fiind cei care au aprins scânteia revoltei. La 1437 şi iobagii români din părţile Beliului, conduşi de un anume Pavel din Voievodeni, au participat la marea răscoală de la Bobâlna. În 1514, în timpul războiului ţărănesc condus de Gheorghe Doja, iobagii din aceste locuri se înrolează în armata lui Laurenţiu Meszaros. După înfrângerea mișcării, prin Tripartitul lui Verboczi, ţăranii din Beliu şi din împrejurimi au fost legaţi de glie.

După bătălia de la Mohacs din 1526 şi cucerirea Ungariei de către turci, Cetatea Beliului a fost părăsită de unguri. În anul 1541 turcii ocupă teritoriul comunei Beliu, renovează cetatea şi aşează în ea o garnizoană militară condusă de către Khalib-beg. Beliu devine astfel capitala unui sandgeac turcesc, de care aparţineau nu doar sate din sudul Bihorului ci şi multe sate din nordul Aradului.În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, locuitorii zonei se organizează chiar sub conducerea unor voievozi români şi pustiesc domeniile maghiare de la Ineu şi Somoşcheş, fără ca turcii să intervină.

În perioada 1595-1632 Beliu face parte din Marele Principat al Transilvaniei. La venirea lui Mihai Viteazul cetatea Beliului e înzestrată cu un căpitan şi o garnizoană. După moartea acestuia, românilor li se interzice a mai avea cnejii lor. În 1602 la Beliu sunt arse pe rug câteva femei acuzate de vrăjitorie, prigoana catolică fiind tot mai mare până în 1660 când turcii recuceresc cetăţile Oradea Mare, Beliu şi Ineu.În războiul din 1697-1699 turcii sunt învinşi. Lupte grele se poartă și în zona Beliu, cetatea fiind parţial distrusă. Prin pacea de la Karlowitz, Beliu, împreună cu Transilvania şi întreaga Ungarie trec sub dominaţie habsburgică. O nouă încercare de a catoliciza populaţia din zonă are loc între anii 1699-1700. Şpanatul de Beliu cuprindea la 1721: 20 de sate, 10 predii, iar domeniul se întindea în zona sud-estică a comitatului cu districtele Beiuş, Beliu şi Vaşcău. Primul şpan de Beliu este Marcu Gal, regăsit în conscrierea comitatului din 1713, în 1744 spanul de Beliu Iosif Nagy a fost numit provizor al domeniului de Beliu. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea se înfiinţează şi alte oficii economice: clavigeratul – pentru depozitarea şi administrarea băuturilor şi frumentariatul – pentru cereale. La 1778 şpanatul Beliu cuprindea satele: Beliu, Beneşti, Bochia, Secaciu, Chişlaca, Mocirla, Mărăuşul Mare şi Mărăuşul Mic, iar această structură a domeniului Beliu se păstrează până în 1848.

Un fenomen tipic și zonei Beliu este „*lotria*", un fenomen social, o formă de luptă și supravieţuire. Locuitorii din zona Beliului au fost implicaţi în răscoala condusă de Horia, Cloșca și Crișan și mai apoi în revoluţia de la 1848, în trupele lui Avram Iancu. După înfrângerea revoluţiei conduse de Avram Iancu, locuitorii din Beliu primesc în sânul comunităţii lor multe familii de moţi prigonite pentru că participaseră la revoluţie şi care se

stabilesc în această comună. De aceea şi astăzi găsim nume de moţi: Gligor, Cristea, Ilica, Ilonca, etc.

În 1849, numele comunei este maghiarizat, primind numele de *Belvaros*, iar în 1879 *Beel Mezovarċs* adică oraş de provincie. În această perioadă locuitorii reuşesc să cumpere de la episcopia catolică târgul şi implicit dreptul de a încasa vamă. Dupa revoluția din 1848 Beliu devine oraş, statut care se menține până în 1918, când are loc Marea Unire. Devine Centru de Plasă, având în componență 32 de sate care aparțineau de Plasa (Districtul), respectiv Pretura Beliu.

În 1892, la solicitarea autorităților austro-ungare, primpretorul de Beliu i-a pus sub urmărirea jnadarmilor pe preoții ortodocşi Gavril Botnariu – care călătorise de mai multe ori prin România și cultiva sentimente de mare român- Vasile Leucuța din Olcea și Petru Leucuța din Cărand, deoarece atitudinea acestora i se părea suspectă, în contextul mișcării memorandiste.

În contextul campaniei electorale pentru alegerile parlamentare, în anul 1906, învățătorul Vasile Teuca a susținut un discurs incendiar la o adunare electorală din Beliu, cu prilejul căreia i-a îndemnat pe români la întărirea solidarității naționale, condiție esențială pentru unirea cu România.

Între 1914 și 1918, numeroși tineri din Beliu și satele aparținătoare sunt înrolați în armata austro-ungară, luptând pe fronturile primului război mondial. Mulți cad prizonieri, iar 26 dintre ei mor în luptă, numele lor regăsindu-se pe monumentul ridicat în fața Bisericii Ortodoxe.

În perioada interbelică, localitatea Beliu a făcut parte din plasa Beiuş. La alegerile parlamentare din aunl 1922, la Beliu au candidat pentru Camera Deputaților, reprezentanții Partidului Național Român- dr. Aurel Pința- și ai Partidului Național Liberal – colonelul Negulescu.

Alți 36 de locuitori ai comunei cad în cel de-al doilea război mondial, cei mai mulți pe frontul de est, iar numele lor pot fi citite pe același monument. La fel ca și în prima conflagrație, mulți sunt luați prizonieri, trecând, majoritatea, prin lagărele sovietice. În toamna anului 1944, la Beliu și în zonă au loc lupte intense între trupele române și cele maghiare, cu implicarea ulterioară a armatei sovietice, avansând pe Valea Crişului Alb.

După al doilea război mondial, Beliu își pierde statutul de reședință de plasă și implicit importanța administrativă. În anul 1948 iau ființă comitetele provizorii care se mențin până la 3 Decembrie 1950, când apar Sfaturile Populare, Beliu devenind doar un centru de comună, în componența căruia mai era satul Seliște (Sâc). Până în 1956, Beliu aparținea de județul Arad. Din 1956 până în 1968 Beliu funcționa ca o singură comună, în raionul Ineu, regiunea Crișana. În anul 1968 se formează comuna în structura actuală, cu suprafața și satele aparținătoare. În anii '60-'70 ai secolului trecut Beliu și satele aparținătoare trec printr-un proces de modernizare, conform politicii regimului. Se asfaltează și se pietruiesc șosele și străzi, se introduce curentul electric, se construiesc sau se modernizează școli și cămine culturale, dispensare umane și veterinare, complexe comerciale, localuri publice.

După evenimentele din 1989 o parte din aceste structuri suferă transformări, în special în zona comercială și a serviciilor, prin revenirea la economia de piață și reforma sistemului sanitar/veterinar. Extinderea rețelei de telefonie fixă și ulterior a celei mobile, introducerea apei curente și a sistemului de televiziune prin cablu ridică nivelul de confort al cetățenilor.

Evoluţie demografică – structura etnică şi confesională

Beliu:1869-1470, 1880-1423, 1890-1536, 1900-2016, 1910-2192, 1922-2197, 1930-4797, 1956-4816, 1966-4406, 1977-4147, 1992-3542, 2002-3.329

Benești: 1828- 35 familii*;* 1851-200 loc.; 1869-278 loc.; 1880-242 loc.; 1890-262 loc:; 1900-246 loc.; 1910-304 loc.; 1922-312 loc.

*Bochia:*1786- 18 familii; 1828- 53 familii; 1851-400 loc.; 1869-485 loc.; 1880-290 loc.; 1890-337 loc.; 1900-345 loc.; 1910-365 loc.; 1922- 262 loc.
Secaci: 1786-30 familii; 1851-204 loc.; 1869-294 loc.; 1880-253 loc.; 1890-269 loc.; 1900-262 loc.; 1910-304 loc.; 1922-296 loc.
Tăgădău: 1828- 121 loc.; 1851-455 loc.; 1869-701 loc.; 1880-656 loc.; 1890-674 loc.; 1900-629 loc.; 1910-784 loc.; 1922- 747 loc.
Vasile Goldiș: 1828-38 familii; 1869-674 loc.; 1880-671 loc.; 1890-752 loc.; 1900-712 loc.; 1910-952 loc.; 1922-714 loc.

Conform recensământului efectuat în 2011 populația comunei Beliu se ridică la 3.057 de locuitori, în scădere față de 2002. Majoritatea locuitorilor sunt români (88,71%). Principalele minorități sunt cele de romi (3,86%), ucrainieni (2,88%) și maghiari (1,6%). Pentru 2,75% din populație, apartenența etnică nu este cunoscută. Din punct de vedere confesional, majoritatea locuitorilor sunt ortodocși (70,33%), dar există și minorități de greco-catolici (8,21%), baptiști (6,48%), adventiști de ziua a șaptea (5,33%), penticostali (4,09%) și romano-catolici (2,03%). Pentru 2,91% din populație, nu este cunoscută apartenența confesională.

Biserica

Biserica Romano-Catolică din Beliu, sub patronajul Sfintei Elisabeta a fost construită între anii 1332-1333, fiind renovată succesiv în anii 1744, 1811 (când s-a ridicat și turla) și 1856. Dispune de scări de lemn, remarcabile fiind o sculptură a Fecioarei Maria, din marmură de Carrara și o pictură din perioada Renașterii. La sfârșitul secolului al XVII-lea în Beliu exista o biserică de lemn amintită într-o însemnare făcută în 1699 pe filele unui exemplar al Cazaniei lui Varlam (Iași, 1643). Devenind neîncăpătoare, guvernul imperial aprobă, la 20 aprilie 1781, construirea uneia tot din lemn, cu hramul „Înălțarea Domnului”. Cu timpul biserica de lemn a fost înlocuită cu alta de piatră. În deceniul al patrulea al secolului XX a fost înlocuită cu actuala biserică, cu hramul „Sf. Ierarh Nicolae”.

În anul 1531, din iniţiativa contelui de Brandenburg, ia fiinţă la Beliu o **biserică protestantă**, lucru ce reiese din scrisoarea contelui adresată lui Martin Luther. Din cauza prigoanei catolice, biserica reformată a fost dărâmată şi locul ei arat, iar populaţia din jurul Beliului, aproximativ 40.000 de oameni, în ciuda refuzului categoric, a fost trecută pe listele celor convertiţi la catolicism, preoţii catolici pretinzându-le tuturor zeciuială.

La **Beneşti**, prima biserică a fost construită în anul 1828, înlocuită în anul 1924 cu o alta, tot din lemn, cu același hram, „Înălțarea Domnului”.

La **Bochia**, înainte de anul 1784 a fost construită o biserică de lemn, cu hramul „Bunavestire”, înlocuită în 1923 cu o alta tot din lemn, cu hramul „Sf. Arhangheli”. La 8 octombrie 2017 a avut loc târnosirea noii biserici, cu hramul „Pogorârea Duhului Sfânt” și „Sfântul Ierarh Nicolae”.

La **Secaci,** este menționată o biserică în anul 1725, construită cel mai probabil în secolul al XVII-lea. O alta nouă este construită în 1756, urmată de o alta la sfârșitul secolului al XIX-lea, ambele de lemn. Aceasta va fi demolată după 1990 și înlocuită cu actuala, de zid. La vechea biserică exista o frumoasă colecție de icoane pe sticlă.

La **Tăgădău**, prima biserică este construită în 1750, pe „Dâmbul Bisericii”, în vatra veche a satului, cu hramul „Înălțarea Domnului”. După mutarea satului și demolări succesive, la sfârșitul deceniului trei a secolului trecut s-a finalizat actuala biserică, cu hramul „Sf. Ioan Botezătorul”

Prima biserică în **Vasile Goldiș** este datată 1882, dată pusă la îndoială de către specialiști. A fost folosită până în 1923, când a fost înlocuită cu alta, tot din lemn, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”. Aceasta a fost demolată, în locul ei fiind construită, după 1990, o biserică nouă, de cărămidă.

Biserica Baptistă din Beliu are o istorie de aproape 120 ani, fiind o Biserica care a functionat continuu de-a lungul acestei perioade. In anul 1974 cladirea Bisericii a fost

demolata si rezidita, iar dupa Revoluția din Decembrie 1989 a fost extinsă. In perioada de slujire a pastorilor Gheorghe Țeț și Gheorghe Moțoc, biserica a avut parte de o creștere numerică, care a fost consolidată prin slujirea pastorilor Ioan Balog, Ioan Dagău și Pavel Gag. Deși de-a lungul vremii biserica a avut cor, fanfară și orchestră, în prezent slujirea muzicală este facută de grupul de laudă și corul mixt, existand premise pentru reactivarea fanfarei. La momentul actual numarul membrilor este de peste 100, iar numarul aparținătorilor este de 40. În prezent, biserica este slujită de George Cojocaru.

Învățământul

Nu este cunoscută cu exactitate anul înființării primelor școli, dar se menționează că o școală românească exista încă din secolele XV-XVI. În secolul al XVII-lea, sub influența reformei, din ordinul principelui Gheorghe Rakoczi al II-lea se va înlocui și în școala din Beliu limba slavonă cu limba română. În 1730 se menționează că „învățătorii harnici din Comitatul Bihor (Beliu, Răbăgani și Strahoși) se ocupau nu doar cu instruirea copiilor, ci și cu scrierea cărților bisericești”, care erau și didactice. Prin *Legea școlară (Ratio Educationis*) din 1777 și Regulamentul națiunii ilirice (reglum iliricum) date de împărăteasa Maria Tereza se înființează la Beliu încă o școală românescă la care învățau copii din Beliu, Sîc (Seliște), Mocirla (Vasile Goldiș) și Tăgădău. Învățământul din Beliu se dezvoltă în secolele XVIII și XIX, ajungând ca la începutul secolului trecut în reședința de comună să funcționeze șapte școli: școala de stat de băieți, școala de stat de fete, școala confesională romano-catolică, școala ortodoxă, școala română unită, școala evreiască și un gimnaziu liceu (polgari), care completa și celelalte clase cu profesori particulari, iar absolvenții se prezentau numai pentru bacalaureat la Ordea, Debrețin sau Budapesta.

În anul 1868, conform datelor furnizate de Protopopiatul Beliu, numărul elevilor era următorul: Beliu – 34 (426 români ortodocși), Benești – copiii frecventau școala din Bochia (258), Bochia 75 (374), Secaci – afiliată școlii din Mărăuș (283), Tăgădău – 40 (611), Vasile Goldiș – 78 (597). În anul 1867 la Beliu funcționa și școala confesională unită, subordonată Senatului școlar din Oradea, cu un număr de 61 de elevi.

După Marea Unire, la Beliu a funcționat o școală de stat cu șapte clase, apoi cu opt clase până în 1989, când a fost înființată prima treaptă de liceu (clasele a IX-a și a X-a). La 1 septembrie 1992 a luat ființă Liceul Teoretic Beliu, cu clase de liceu având atât cursuri la zi cât și la seral.Învățământul seral s-a desființat în anul 2000, locul acestuia fiind luat de o școală profesională de tâmplărie pentru băieți și una de confecționer textil pentru fete. În prezent, Liceul Tehnologic Beliu pregătește elevii de liceu în specializarea Economic, profilul Servicii, funcționând în clădirea construită în anul 1969 și extinsă în anul 1977.

Personalităţi

Constantin Ciuce - medic, profesor universitar doctor, rector al Universității de Medicină și Farmacie Cluj Napoca.

Emil Lăzureanu – profesor, cercetător, promotor al înființării Muzeului „Codrii și Lunca Beliului”.

Nicolae Pantea – fotbalist, maestru al sportului, component al echipei naționale a României, secretar general adjunct al Federației Române de Fotbal.

Economie

Localitatea de reședință, Beliu, a avut un caracter industrial-zootehnic-agrar, satele Benești, Bochia, Vasile Goldiş, Tăgădău – predominant agrar iar satul Secaci predominant zootehnic-forestier. Timp de peste cinci secole, la Beliu au funcționat nu mai puțin de cinci ateliere de ceramică. Două dintre acestea (cele de la Pusta Mică) realizau obiecte din caolin și argilă refractară, care luau apoi calea Europei. Caolin se găsea pe Dealul Floroiului, iar „pământuri colorate” (oxizi) galbene, negre și roșii pe Dealul La Râpi (la capătul „ulicioarei” din Bochia). Locul vechilor „glăjării” (ateliere de fabricat sticlă) din zona Beliului, pomenite încă de la 1611, a fost luat de o fabrică de mai mari dimensiuni, atestată în 1727, care

producea sticlă obișnuită, sticlă farmaceutică dar și obiecte de cristal. Amestecul pentru cristal era preparat din „bicașeu”, cuarțul extras din Munții Codru Moma, de la Gurețul Sasului și Dunga Rugoiții.

În anii '70 ai secolului trecut, pe amplasamentul fostei fabrici de sticlă și cristal funcționa o secție de sticlărie artizanală, locul de proveniență al celebrilor „pești de sticlă”. Nisipurile silicioase se extrăgeau din „băile” (minele) situate între „părăul Dobrasca” și „părăul Trecătoarei” situate lângă satul Tăgădău.

De-a lungul timpului sunt menționate: trei mori mecanizate la Beliu, una pe apă la Tăgădău și o alta, tot pe Valea Beliului, la Cernești sub Dealul Gălălău, două „oloiști” (teascuri de ulei) la Beliu și Tăgădău, două berării la Beliu, o țiglărie, un depozit pentru materiale de construcții, o sifonărie și mai multe cazane pentru fiert „pălinca”. În satele Tăgădău și Vasile Goldiș sunt menționate și pescării. Trebuie menționată intensa activitate zootehnică a localnicilor, care nu erau doar buni crescători de animale ci și versați „teujeri” (negustori).

Piețele și iarmaroacele se țineau la început vinerea, apoi marți și miercuri, ultima rămânând cea mai importantă zi de târg din întrega zonă.Agricultura s-a bazat în trecut mai ales pe cultura grâului, meiului („mălai mânânțăl”), cânepii și inului, ulterior fiind cultivat porumbul și cartofii. Pomicultura este reprezentată de prunii „bestriți”, „albuți”, „lingroți” sau „de toamnă”, de peri, meri, nuci și piersici.Viticultura a fost practicată mai intens până în 1872, când filoxera a distrus plantațiile de viță nobilă, iar de atunci se cultivă doar viță de vie indigenă.

În anul 1880 s-a construit calea ferată Arad-Brad. Locuitorii localităţii Beliu construiesc o staţie care la început poartă numele de Beliu, apoi Bocsig-Beliu, iar acum Bocsig. Pe teritoriul comunei existau mai multe căi ferate înguste, actualmente dispărute, care făceau legătura cu localitățile din Munții Codru Moma și exploatările forestiere de aici: Urviș de Beliu, Botfei, Hășmaș, Groșeni și cu Gara Bocsig, unde exista o fabrică de parchet. O altă cale ferată îngustă, și ea dispărută), deservea fabrica de sticlă. La ora actuală la Beliu există firme în domeniul construcţiilor, industriei alimentare, comerț și servicii.

Folclor, tradiţii, obiceiuri

La Beliu există o frumoasă datină românească, „Praznicul de pită nouă”, care a avut loc din vremuri străvechi în cea mai apropiată duminică de „Sfânta Marie Mare”, adică la 15 august. În deceniul doi al secolului trecut „praznicul” s-a întrerupt, deoarece în primul război mondial au pierit foarte mulți feciori, nemaiavând cine să ducă mai departe aceasta tradiție. Prin eforturile regretatului profesor de istorie Emil Lăzureanu, această sărbătoare a reînviat în anul 1974, desfăşurându-se de atunci fără întrerupere.

„Adaptarea scenică" a praznicului se prezintă astfel: Feciorii, călărind pe cai, așteaptă și întâmpină oaspeții în centrul comunei, apoi îi conduc în Pădurea Dumbrava, locul unde se desfăşoară praznicul. Sărbătoarea debutează prin sunete de bucium, după care un localnic anunță deschiderea praznicului. O nouă buciumare aduce după sine mesajul crainicului praznicului, care urcat pe „prepelic” (un trunchi subțire și înalt pe cioatele căruia sunt agățate cununi de spice, felegi (prosoape) țesute, ualuri (urcioare) de lut și cloape (pălării tradiționale) anunță deschiderea sărbătorii. Pe o doină, intră pe sub un portal de crengi împodobite, o fată ce poartă în mână o cunună de spice și un fecior cu un troc de grâu. După ei vin toți feciorii si fetele, într-o mică paradă a portului popular din zonă. Feciorul aruncă cu grâu peste toți cei adunați în jurul scenei, iar fata, prin cântec, slăvește cununa de grâu secerată cu dragoste, care "Ne-a adus belșug în casă / Cu pită nouă pe masă". În continuare, șiragul fetelor joacă „Lilioara bochienească", urmată de „Roata”, „Feleaga", „Ruguțu" și „Busuiocul”. Între dansuri, crainicul slăvește prin vers pe truditorii câmpurilor și închină „cununa grâului de pe ogoare" acestei sărbători. Un fecior cântă "Trecui asară pân' codru", acompaniat de taraf.

Urmează apoi melodii locale și dansuri mixte ale grupurilor folclorice din zonă și a celor invitate.

Corul din Beliu are o frumoasă tradiție. A fost premiat la concursurile pe Comitatul Biharia (Bihor) în 1792, 1882, 1913, 1919, 1955. În anul 1935, la concursul între provincii, desfășurat la Băile Tinca, ambele coruri din Beliu (mixt și bărbătesc) au ocupat locul I pe întreaga Transilvanie. Dansurile specifice practicate în zonă sunt mixte: ardeleana, mânânțălul, țâgăneasca (guga), Ioane-Ioane, de femei: feleaga, roata (un gen de sârbă), ruguțu (în satul Vasile Goldiș), de bărbați: călușerul sau rituale: lilioara (la Bochia), mălaiul, lanțul (la Beliu).

Sport

În comuna Beliu există o asociaţie sportivă de tradiție, „Dacia”, în cadrul căreia activează o echipă de fotbal. Cel mai valoros produs fotbalistic este fostul internaţional, Nicolae Pantea, o extremă dreapta clasică, posesor al unui dribling fin şi centrări precise, într-o perioadă când se folosea sistemul 1-4-3-3. A evoluat la UTA (1964-1966) și la Steaua București (1966-1975, un titlu național și patru cupe ale României). Are 249 de jocuri în prima ligă și 30 goluri marcate, 35 de jocuri în Cupa României și 7 goluri marcate. A evoluat pentru echipa națională și echipa olimpică a României. Fost antrenor și secretar general adjunct al Federației Române de Fotbal (responsabil al sectorului juvenil) în anii 90-2000.

Turism şi agroturism

În 1963, în Beliu, din inițiativa pasionatului profesor de istorie Emil Lăzureanu și a fostului secretar al comunei (1956-1993) Moise Zopota, a luat ființă Muzeul „Codrii și Lunca Beliului”, în componența căruia se regăsesc peste 10.000 de exponate, care funcționează și în prezent.

Valul lui Traian (Troianul), care trece prin Pădurea Gălălău, un val de apărare (limes), însoțit de un șanț, val considerat ca făcând parte din sistemul de fortificații a graniței de vest a Daciei Romane, având rolul de a opri intrarea pe Valul Crișului Alb, spre zona auriferă a Apusenilor.

Situl istoric „Cetatea Beliului", care, în prezent, nedelimitată clar ca areal, localizată pe teren arabil în partea sud - vestică a localităţii Beliu, pe partea stângă a drumului de legătură Bocsig - Beliu, se prezintă sub forma unei movile. Fiind teren arabil, proprietate particulară, nedelimitată şi nelocalizată concret, cetatea Beliului, acoperită de un val de pământ, va rămâne în continuare în aceeaşi situaţie, până la efectuarea unor săpături arheologice.

Grota Haiducilor (Cotătoarea lui Dodu), refugiu al lotrilor, al haiducilor zonei, pe Dealul Gălălău, într-o zonă greu accesibilă. Castelul în stil baroc și dependințele acestuia, pe dealul numit „La curte”. A fost, pe rând: reședința voievozilor români, reședința domeniului, închisoare episcopală.

Clădirea „Morii de Bicașeu” (bicașeu: cuarț cristalizat, folosit în secolele XVIII-XIX pentru prepaprarea „cristalului de Beliu”).

Dealul Gălălău, cu pâlcuri de ghimpe pădureț (Ruscus Aculeatus), plantă ocrotită.

Pe Teuz, se regăsește **nufărul alb** (*Nymphaea Lotus*) și **laleaua pestriță** (*Fritillaria Meleagris*), de asemenea plante ocrotite.

Izvorul „Prica-Criva” cu emanații de gaze, precum și clisura Văii Beliului cu depozite de congerii și melanopsis folsilis.

Zona Beliului oferă posibilități de practicare a pescuitului (clean – Valea Beliului, știucă – Teuz) sau vânătorii (mistreț, căprior, vulpe, iepure, fazan).

Bibliografie specifică

Coste Ioan, Godea, Ioan, *Lunca Teuzului – Mocirla: Pagini monografice*, București, 1990.

Coraș, Casian, *Beliu, din istoria unui domeniu feudal*, Oradea, 2011.

Degău Ioan, Brânda Nicolae (coord.), *Beiușul și lumea lui. Studiu monografic,* vol. II, Editura Primus, Oradea, 2008.

Ilea, Ana, *Organizarea domeniului Beliu în secolul al XVIII-lea*, în ”Ziridava”, nr. XIII, Arad, 1981.
Popeangă, Vasile, *Şcoala românească din părţile Aradului în perioada 1867-1918*, Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Arad, Arad,1976
****Repertoriul arheologic al Mureşului inferior: județul Arad,* Timişoara, Orizonturi Universitare, 1999
Toduța Gheorghe, Grec Vasile, Lujanschi Nicolae, *Localitățile Județului Arad*, Arad, 1972.
Tuleu, Ioan, *Război pe Mureș și Crișul Alb*, Arad, 2014.
Vesa, Pavel *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități (1706-1918),* Cluj Napoca, 2006.
Lăzureanu Emil, Zopota Moise, *Fișă monografică a comunei Beliu (manuscris)*, Beliu, 1974.
Țica, Pavel *Strategia de dezvoltare a comunei Beliu 2008-2013 (manuscris),* Beliu, 2008.

Florin Coita